

ลาหู่เผ่าเลบ้านลูกข้าวหลาม: ความเป็นมา ความเปลี่ยนแปลง และการดำรงอยู่ของความเป็น “ชาติพันธุ์” *

ภาพ : บ้านลูกข้าวหลาม ชุมชนชาติพันธุ์ลาหู่เผ่าเลที่มีประวัติการตั้งถิ่นฐานอย่างมั่นคงถาวรตั้งแต่ พ.ศ. 2527 แม้ว่าปัจจุบันสังคมหมู่บ้านจะเปลี่ยนแปลงไปในหลายมิติ หากแต่คนในหมู่บ้านส่วนใหญ่ยังคงดำเนินชีวิตภายใต้วิถีปฏิบัติและสำนึกของความเป็น “ชาติพันธุ์” ซึ่งยังคงเป็นปัจจัยสำคัญของการกำหนดความสัมพันธ์ระหว่างชาวบ้านลูกข้าวหลามกับสรรพสิ่งรอบตัว

“แม่ฮ่องสอน” ถือเป็นจังหวัดที่เต็มไปด้วยความหลากหลายของสภาพแวดล้อม ประชากร สังคมและวัฒนธรรม ด้วยสภาพภูมิประเทศกว่าร้อยละ 90 ของพื้นที่มีสภาพเป็นป่าไม้และทิวเขาสลับซับซ้อน (สถาบันสารสนเทศทรัพยากรน้ำ (องค์การมหาชน), 2568) แม่ฮ่องสอนจึงอุดมไปด้วยทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ และด้วยสภาพพื้นที่ที่อุดมสมบูรณ์นี้เองจึงทำให้กลุ่มคนหลากหลายชาติพันธุ์ได้กระจายกันตั้งถิ่นฐานครอบคลุมพื้นที่มาแล้วเป็นเวลายาวนานเกินศตวรรษ

ปางมะผ้าเป็นพื้นที่หนึ่งที่ปรากฏชุมชนชาติพันธุ์ต่าง ๆ ครอบคลุมทั่วพื้นที่ ปัจจุบันอำเภอปางมะผ้าแบ่งเขตการปกครองออกเป็น 4 ตำบล 38 หมู่บ้าน (จังหวัดแม่ฮ่องสอน, 2568) เกือบทั้งหมดเป็นชุมชนชาติพันธุ์ที่มีประวัติการตั้งถิ่นฐานมาอย่างยาวนานหลาย

*ปรับปรุงจากโครงการขับเคลื่อนเศรษฐกิจสร้างสรรค์ด้วยผลิตภัณฑ์ผ้าลาหู่ตำบลฐานข้อมูลชุมชน บ้านลูกข้าวหลาม ตำบลปางมะผ้า อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน ทุนสนับสนุนโดย ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน) ปีงบประมาณ พ.ศ. 2568

ทศวรรษ ประกอบด้วยชาติพันธุ์ลัวะ ไทใหญ่ ลีซู กะเหรี่ยง ม้ง และชุมชนชาติพันธุ์ลาหู่ซึ่งเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่กระจายตัวตั้งถิ่นฐานมากที่สุดในพื้นที่ โดยคิดเป็นร้อยละ 47.90 ของจำนวนประชากรชาติพันธุ์ในอำเภอปางมะผ้า (วสันต์ ปัญญาแก้ว และคณะ, 2563: 66)

บ้านลูกข้าวหลามเป็นชุมชนชาติพันธุ์ลาหู่กลุ่มเผ่าที่มีประวัติการตั้งถิ่นฐานอย่างมั่นคงถาวรในพื้นที่มาแล้วตั้งแต่ พ.ศ. 2527 ปัจจุบันได้รับการแบ่งเขตการปกครองเป็นหมู่ที่ 9 ตำบลปางมะผ้า ประกอบด้วยครัวเรือนจำนวน 164 หลังคาเรือน ประชากรทั้งหมด 454 คน แบ่งเป็นชาย 222 คน หญิง 232 คน (องค์การบริหารส่วนตำบลปางมะผ้า, 2563) ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมโดยการเพาะปลูกข้าวเพื่อการบริโภคในครัวเรือน การปลูกไม้ผลและพืชผัก การเลี้ยงสัตว์ เช่น หมู ไก่ เพื่อการบริโภคและประกอบพิธีกรรม และทำการเพาะปลูกพืชเชิงพาณิชย์โดยมีพืชเศรษฐกิจสำคัญ ได้แก่ ข้าวโพดที่เป็นแหล่งรายได้หลักของคนในหมู่บ้าน

นับตั้งแต่ยุคการตั้งถิ่นฐานสืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบันสังคมหมู่บ้านลูกข้าวหลามต้องเผชิญกับเงื่อนไขของความเปลี่ยนแปลงสังคมในมิติต่าง ๆ ที่ได้ทำให้คนในหมู่บ้านต้องปรับเปลี่ยนวิถีการดำเนินชีวิตเพื่อให้สอดคล้องกับบริบททางสังคมในแต่ละยุคสมัย อย่างไรก็ตาม ในอีกด้านหนึ่งคนในหมู่บ้านยังคงยึดถือระบบคิดและแบบแผนปฏิบัติตามวิถีชาติพันธุ์ลาหู่ที่ได้รับการถ่ายทอดสืบต่อมาจากบรรพบุรุษซึ่งยังคงมีบทบาทสำคัญในวิถีชีวิตของคนในหมู่บ้าน รวมถึงเป็นกลไกในการขับเคลื่อนสังคมบ้านลูกข้าวหลามให้สามารถดำเนินไปได้อย่างเป็นปกติสุข

ดังที่กล่าวถึงมาแล้วข้างต้นว่าบ้านลูกข้าวหลามมีประวัติการตั้งถิ่นฐานอย่างมั่นคงถาวรเมื่อปี พ.ศ. 2527 อย่างไรก็ตาม ด้วยชาติพันธุ์ลาหู่เป็นกลุ่มคนที่ดำรงชีพด้วยวิถีการผลิตแบบไร้หมุนเวียนซึ่งสัมพันธ์กับวิถีชีวิตแบบเคลื่อนย้าย ก่อนการตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ปัจจุบันชาวบ้านลูกข้าวหลามจึงมีความตรงต่อการโยกย้ายที่ตั้งหมู่บ้านไปตามพื้นที่ต่าง ๆ โดยผู้อาวุโสบางท่านได้เล่าว่าก่อนการตั้งถิ่นฐานอย่างมั่นคงถาวรในปัจจุบันได้โยกย้ายที่ตั้งถิ่นฐานมาแล้วถึง 9 ครั้ง (ทวี โอภาสนิยม, สัมภาษณ์, 2568)

ความเป็นมาของการก่อตั้งบ้านลูกข้าวหลามสามารถสืบสาวเรื่องราวได้อย่างแน่ชัดตั้งแต่ราว พ.ศ. 2515 โดยชาวลาหู่กลุ่มหนึ่งได้เดินทางออกจากถิ่นฐานเดิมเพื่อแสวงหาพื้นที่ตั้งถิ่นฐานแห่งใหม่ เมื่อเดินทางมาถึงพื้นที่บริเวณ “ห้วยยาว” (พื้นที่ระหว่างบ้านจำโป๊ะและบ้านปางคามน้อยในปัจจุบัน) ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ ชาวลาหู่กลุ่มนี้จึงได้บุกเบิกพื้นที่ทำกิน และได้ตั้งบ้านเรือนรอบ ๆ พื้นที่แห่งนั้น

ต่อมาในปี พ.ศ. 2521 ชาวลาวผู้ที่ตั้งถิ่นฐานบริเวณห้วยยาวได้แยกย้ายกระจ่ายกันออกเดินทางเพื่อแสวงหาพื้นที่ทำกินแห่งใหม่อีกครั้ง ชาวลาวกลุ่มหนึ่งนำโดยนายจำปู่ พร้อมกับคนในหมู่บ้านราว 10 ครอบครัว ได้ออกเดินทางมาทางทิศใต้ของที่ตั้งถิ่นฐานเดิม กระทั่งเดินทางมาถึงพื้นที่ราบระหว่างหุบเขาที่มีต้นไผ่ข้าวหลามขึ้นอยู่หนาแน่น ซึ่งคนในท้องถิ่นมักเรียกพื้นที่ลักษณะนี้ว่า “ป่าลูกข้าวหลาม” ชาวลาวกลุ่มนี้จึงได้เลือกพื้นที่บริเวณนี้บุกเบิกเป็นพื้นที่ทำกิน และได้ตั้งบ้านเรือนบริเวณ “ถ้ำผักกูด” พื้นที่ลาดเชิงเขา ซึ่งห่างจากพื้นที่ทำกินไปทางทิศใต้ราว 5 กิโลเมตร โดยมีนายจำปู่เป็นผู้นำหมู่บ้าน

หลังจากการตั้งถิ่นฐานบริเวณถ้ำผักกูดไม่นานนัก ชาวลาวจากห้วยบางได้ออกเดินทางเพื่อแสวงหาพื้นที่ทำกิน เมื่อเดินทางมาถึงบริเวณป่าลูกข้าวหลามพบว่าพื้นที่บริเวณนี้เหมาะสมกับการเพาะปลูก ชาวลาวจากห้วยบางจึงเลือกพื้นที่แห่งนี้เป็นที่ทำกิน อย่างไรก็ตาม ชาวลาวกลุ่มนายจำปู่ได้ตั้งถิ่นฐานในพื้นที่อยู่ก่อนแล้ว ชาวลาวบ้านห้วยบางจึงได้ตั้งถิ่นฐานบริเวณถ้ำผักกูดร่วมกับชาวลาวกลุ่มของนายจำปู่ และได้ยอมรับอำนาจปกครองของผู้นำหมู่บ้านและผู้นำการประกอบพิธีกรรมของกลุ่มชาวลาวที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ก่อน

ระยะนั้นชาวลาวผู้ที่ตั้งถิ่นฐานบริเวณถ้ำผักกูดดำรงชีพด้วยวิธีการผลิตแบบยังชีพ โดยมีกิจกรรมการผลิตสำคัญได้แก่การเพาะปลูกข้าวเพื่อการบริโภคในครัวเรือนซึ่งเป็นการเพาะปลูกแบบไร่หมุนเวียนที่สามารถบุกเบิกพื้นที่เพาะปลูกได้อย่างอิสระ นอกจากนั้นจะทำการเพาะปลูกพืชผักเล็ก ๆ น้อย ๆ การเพาะปลูกข้าวโพดสำหรับเป็นอาหารสัตว์เลี้ยง โดยอาศัยแรงงานการผลิตจากครัวเรือนและระบบการแลกเปลี่ยนแรงงานภายในชุมชนเป็นปัจจัยสำคัญ ส่วนพืชเศรษฐกิจยังคงมีเพียงฝิ่นซึ่งจะมีคนจากภายนอกหมู่บ้าน เข้ามารับซื้อผลผลิตหรือนำสินค้าประเภทอื่นมาแลกเปลี่ยนถึงหมู่บ้าน ตั้งแต่ไทยวน (คนเมือง) ไทใหญ่ จีนฮ่อ และคนลาวจากหมู่บ้านอื่น (ทวี โอภาสนิยม, สัมภาษณ์, 2568)

สังคมลาวบ้านลูกข้าวหลามในยุคของการตั้งถิ่นฐานจึงก่อร่างขึ้นภายใต้ระบบคิดและวิถีปฏิบัติของชาวลาวที่ยึดถือมาตั้งแต่บรรพบุรุษ บนพื้นฐานความสัมพันธ์ “ภายใน” ตั้งแต่การปกครองที่ให้ความสำคัญกับผู้นำและการปกครองแบบวัฒนธรรม การยึดถือระบบความเชื่อแบบจิตวิญญาณเหนือธรรมชาติ รวมถึงการดำรงชีพด้วยวิธีการผลิตแบบยังชีพ โดยอาศัยแรงงานจากสมาชิกในครอบครัวและการแลกเปลี่ยนแรงงานภายในหมู่บ้าน

ภาพ : ชาวบ้านลูกข้าวหลามระหว่างรอเข้าร่วมการประกอบพิธีกรรมหมู่บ้าน

ภาพ : “ตาแหลว” หรือเฉลว เครื่องรางสำหรับป้องกันสิ่งไม่ดีเข้าสู่บ้านเรือนตามความเชื่อของชาวลาคู ปัจจุบัน บ้านลูกข้าวหลามยังคงปรากฏการประดับตาแหลวบริเวณเหนือประตูบ้าน ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อแบบชาติพันธุ์ลาหู่ที่ยังคงแฝงอยู่ในวิถีชีวิตของชาวบ้านลูกข้าวหลามอย่างลึกซึ้ง

ราวปลายทศวรรษ 2520 บ้านลูกข้าวหลามเริ่มปรากฏเงื่อนไขที่ส่งผลต่อวิถีชีวิตของคนในหมู่บ้านอย่างลึกซึ้ง อันเป็นผลมาจากการขยายกลไกอำนาจรัฐและหน่วยงานต่าง ๆ ผ่านการปกครอง รวมถึงการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมอย่างครอบคลุมในทุกมิติ หรืออาจกล่าวได้ว่าช่วงเวลานี้สังคมหมู่บ้านลูกข้าวหลามได้ก้าวเข้าสู่ยุคสมัยแห่ง “การพัฒนา” หมู่บ้านเกิดการเปลี่ยนโครงสร้างสังคมเศรษฐกิจอย่างมหาศาล ซึ่งได้ส่งผลต่อวิถีการดำเนินชีวิตของคนในหมู่บ้านอย่างกว้างขวางในระยะต่อมา

ปี พ.ศ. 2527 บ้านลูกข้าวหลามเป็นหนึ่งในหมู่บ้านเป้าหมายของโครงการพัฒนาที่สูงไทย - เยอรมันที่ได้เข้ามาดำเนินโครงการพัฒนาในพื้นที่ลุ่มน้ำกลาง (องค์การความร่วมมือระหว่างประเทศของเยอรมัน ประจำประเทศไทย, 2562) โดยโครงการได้แนะนำให้ชาวลานูกลุ่มนี้ย้ายถิ่นฐานมายังบริเวณพื้นที่ราบใกล้กับพื้นที่ทำกินของคนในหมู่บ้านเพื่อสามารถเข้าถึงการพัฒนาของโครงการได้สะดวก ชาวลานูที่ตั้งบ้านเรือนบริเวณถ้ำผกูดทั้งหมดกว่า 25 ครัวเรือนจึงได้ย้ายถิ่นฐานลงมายังพื้นที่ราบบริเวณป่าไผ่ข้าวหลามใกล้พื้นที่ทำกินของคนในหมู่บ้าน โดยโครงการฯ ได้ดำเนินการจัดสรรพื้นที่ตั้งบ้านเรือน และนำไม้มาให้แก่ชาวบ้านเพื่อเป็นวัสดุในการก่อสร้างบ้าน นอกจากนั้นยังได้แนะนำให้ทุกครัวเรือนสร้างรั้วบ้าน รวมถึงสร้างคอกหมูรวมเพื่อความสะอาดและเป็นระเบียบเรียบร้อยของหมู่บ้าน

การโยกย้ายที่ตั้งหมู่บ้านลงมายังบริเวณป่าข้าวหลามในครั้งนั้นจึงเป็นการตั้งถิ่นฐานอย่างมั่นคงถาวรของชาวบ้านลานูกลุ่มนี้ และได้พัฒนาขึ้นเป็นหมู่บ้านลูกข้าวหลามในปัจจุบัน

ภาพ : บ้านเรือนที่ตั้งขึ้นเรียงรายอย่างเป็นระเบียบอันเป็นผลมาจากการจัดการพื้นที่หมู่บ้านของหน่วยงานด้านการพัฒนาในช่วงปลายทศวรรษ 2520

ภาพ : คอกหมูรวมเป็นอีกผลผลิตหนึ่งจากการ “พัฒนา” ของหน่วยงานภายนอกที่เข้ามาจัดระเบียบหมู่บ้าน เพื่อให้หมู่บ้านเป็นระเบียบเรียบร้อย สะอาด ถูกสุขลักษณะ

ปีถัดมาโครงการฯ จึงได้เริ่มดำเนินการส่งเสริมการเกษตรเชิงพาณิชย์แก่คนในหมู่บ้าน ตั้งแต่การส่งเสริมการเพาะปลูกพืชไร่ เช่น ข้าวบาร์เลย์ ถั่วแดง ถั่วแขก ฯลฯ การเพาะปลูก พืชผัก กาแฟ ดาวเรือง และการเพาะปลูกไม้ผลในระบบแปลงรวม เช่น มะม่วง ลิ้นจี่ ฯลฯ รวมถึงการส่งเสริมการเลี้ยงสัตว์ ได้แก่ สุกร ไก่ ปลา (ทวี โอภาสนิยม, สัมภาษณ์, 2568) นอกจากนี้ยังได้ดำเนินการพัฒนาระบบสาธารณูปโภคและการพัฒนาความเป็นอยู่ของคนใน หมู่บ้านในด้านต่าง ๆ โดยการสร้างถังกักเก็บน้ำซีเมนต์ การจัดตั้งหน่วยบริการด้านการ สาธารณสุข และการจัดตั้งธนาคารข้าวเพื่อแก้ไขปัญหาข้าวไม่เพียงพอต่อการบริโภค (นาโต๊ะ สำเภาโอฬาร, สัมภาษณ์, 2568)

ปี พ.ศ. 2529 นายจำปู่ซึ่งเป็นผู้นำหมู่บ้านในขณะนั้นได้รับการแต่งตั้งเป็นผู้ใหญ่บ้าน คนแรก มีนายจำหะ และนายจำลาเป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน พ่อเฒ่าจำปู่เล่าว่าเมื่อครั้งได้รับ ตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านครั้งแรกได้รับเงินเดือน 500 บาท (จำปู่ สำเภาโอฬาร, สัมภาษณ์, 2568) การได้รับการแต่งตั้งเป็นผู้ใหญ่บ้านและผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านอย่างเป็นทางการจากหน่วยงานด้าน การปกครองของรัฐ ในระยะนี้การปกครองชุมชนสอดคล้องกับการจัดการปกครองท้องที่ปาง มะผ้า โดยหลังจากการดำเนินการแต่งตั้งผู้ใหญ่บ้านและผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านทางการแล้ว พื้นที่ ปางมะผ้าได้รับการแยกส่วนการปกครองท้องที่จากเดิมที่เป็นพื้นที่ส่วนหนึ่งของอำเภอเมือง แม่ฮ่องสอนเป็นกิ่งอำเภอปางมะผ้า อำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน จังหวัดแม่ฮ่องสอน เมื่อปี พ.ศ. 2530 จนได้รับการยกฐานะเป็นอำเภอปางมะผ้าเมื่อปี พ.ศ. 2539 (จังหวัดแม่ฮ่องสอน, 2568)

หลังจากการเข้าสู่การปกครองของรัฐไทยอย่างเป็นทางการ บ้านลูกข้าวหลามก็ได้มีหน่วยงานต่าง ๆ เข้ามาดำเนินงานพัฒนาพื้นที่และจัดการในด้านต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง ดังเช่น การพัฒนาด้านการศึกษา ระบบสาธารณสุขโรคและคมนาคม ฯลฯ ซึ่งไม่เพียงแต่การยกระดับคุณภาพชีวิตของคนในหมู่บ้านให้สามารถดำเนินชีวิตได้อย่างทัดเทียมกับคนในพื้นที่อื่น การเข้ามาดำเนินการจัดการพื้นที่ของรัฐในระยษนี้ยังเป็นจุดเริ่มต้นที่ทำให้การดำเนินชีวิตชาวบ้านลูกข้าวหลามเข้าไปสัมพันธ์กับโครงสร้างสังคมไทยอย่างแนบแน่น

ขณะเดียวกัน การเข้าได้รับการส่งเสริมการเพาะปลูกพืชเศรษฐกิจในช่วงเวลานี้ถือเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญที่ทำให้ชาวบ้านลูกข้าวหลามปรับตัวด้านการดำรงชีพโดยการเข้าสู่การเพาะปลูกพืชเชิงพาณิชย์อย่างเข้มข้นในระยะต่อมา

แม้ว่าความเปลี่ยนแปลงสังคมหมู่บ้านลูกข้าวหลามผ่านการดำเนินงานด้านการพัฒนา รวมถึงการขยายกลไกการปกครองของรัฐเข้าสู่หมู่บ้านในระยะนี้ถือเป็นจุดเริ่มต้นของการพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านลูกข้าวหลามสืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน หากแต่ในอีกด้านหนึ่ง วิถีชีวิตของชาวบ้านลูกข้าวหลามที่ได้รับการผนวกเข้าสู่เศรษฐกิจสังคมไทยอย่างแนบแน่น ทำให้คนในหมู่บ้านต้องเผชิญกับเงื่อนไขของการดำเนินชีวิตที่ต่างไปจากช่วงเวลาก่อนหน้าอย่างสิ้นเชิง

โดยเฉพาะการเข้าสู่ระบบการผลิตเชิงพาณิชย์ซึ่งต้องพึ่งพิงกลไกตลาดและปัจจัยการผลิตจากภายนอกเป็นหลัก ส่งผลให้คนในหมู่บ้านต้องประสบกับสภาวะปัญหาเศรษฐกิจ จากราคาผลผลิตตกต่ำจนทำให้คนในหมู่บ้านต้องเพิ่มพื้นที่เพาะปลูกเพื่อได้รับผลผลิตอย่างเพียงพอ ขณะที่ต้นทุนการผลิตกลับมีแนวโน้มที่สูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง นำไปสู่การเกิดปัญหาหนี้สินจากการกู้ยืมเงินและปัจจัยการผลิต กระทั่งไม่สามารถพึ่งพิงตนเองในด้านการผลิตได้อีกต่อไป

ขณะเดียวกัน บ้านลูกข้าวหลามตั้งอยู่ในพื้นที่อนุรักษ์ตามกฎหมายจึงทำให้คนในหมู่บ้านถูกจำกัดการใช้ทรัพยากร ทั้งการบุกเบิกพื้นที่ทำกิน การใช้ประโยชน์จากป่าไม้ หรือการเก็บหาอาหารจากป่า ฯลฯ ซึ่งล้วนแต่เป็นวิธีการผลิตแบบชาติพันธุ์ที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษมาตั้งแต่ยุคของการตั้งถิ่นฐาน

สืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบันกลไกการจัดการพื้นที่เพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรมีแนวโน้มที่จะเข้ามาควบคุมผู้คนในพื้นที่อย่างเข้มงวดยิ่งขึ้น ดังที่เห็นได้จากกรณีการประกาศใช้ “มาตรการห้ามเผา” ที่ได้รับการบังคับใช้อย่างเข้มข้นไม่เกินสิบปีที่ผ่านมา ได้ทำให้กลุ่มคนบนพื้นที่สูงในหลายพื้นที่รวมถึงชาวบ้านลูกข้าวหลามต้องปรับเปลี่ยนรูปแบบการเพาะปลูกให้สอดคล้องกับมาตรการดังกล่าว

ยุคสมัยแห่ง “การพัฒนาของหมู่บ้าน” จึงเป็นเสมือนจุดเปลี่ยนของการดำเนินชีวิตของชาวบ้านลูกข้าวหลามที่เป็นทั้งจุดเริ่มต้นของการพัฒนาหมู่บ้านในมิติต่าง ๆ ที่นำไปสู่ขบวนการยกระดับการดำเนินชีวิตของคนในหมู่บ้านให้มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีเทียบเท่ากับคนในพื้นที่อื่น

ขณะเดียวกัน ความเปลี่ยนแปลงโดยการได้รับการผนวกเข้าสู่โครงสร้างสังคมเศรษฐกิจในมิติที่กว้างขวางยิ่งกว่าสังคมหมู่บ้าน ยังนำมาซึ่งเงื่อนไขใหม่ ๆ ที่แทรกซึมไปสู่วิถีชีวิตของคนในหมู่บ้านอย่างลึกซึ้ง ซึ่งได้ทำให้คนในหมู่บ้านต้องปรับเปลี่ยนรูปแบบการดำเนินชีวิตในหลายด้าน กระทั่งนำไปสู่ความเปลี่ยนแปลงโครงสร้างสังคมหมู่บ้านลูกข้าวหลามที่แตกต่างไปจากช่วงเวลาก่อนหน้าโดยสิ้นเชิง

ภาพ : การเพาะปลูกข้าวโพด กิจกรรมการผลิตสำคัญของชาวบ้านลูกข้าวหลามในปัจจุบัน

นับตั้งแต่ยุคการตั้งถิ่นฐานจนกระทั่งปัจจุบัน สังคมลูกข้าวหลามต้องเผชิญกับเงื่อนไขใหม่ ๆ ที่เข้ามากระทบต่อสังคมหมู่บ้านอย่างต่อเนื่องซึ่งได้ส่งผลให้คนในหมู่บ้านต้องปรับเปลี่ยนวิถีการดำเนินชีวิตเพื่อสอดคล้องกับบริบทสังคมในแต่ละยุคสมัยในหลายมิติ

หากแต่สิ่งหนึ่งที่ยังคงดำรงอยู่และยังคงเป็นองค์ประกอบสำคัญของโครงสร้างสังคมหมู่บ้านลูกข้าวหลาม ได้แก่ ความเป็น “ชาติพันธุ์” ซึ่งยังคงมีบทบาทสำคัญในวิถีการดำเนินชีวิตของคนในหมู่บ้านในหลายมิติ ดังแสดงให้เห็นอย่างเด่นชัดจากภาษา เครื่องแต่งกาย รวมถึงพิธีกรรม ความเชื่อ หรือระบบการปกครองแบบวัฒนธรรมที่แม้จะปรับเปลี่ยนรูปแบบไปตามยุคสมัยหากแต่ชาวบ้านลูกข้าวหลามยังคงธำรงไว้ซึ่งความเป็นชาติพันธุ์ลาหู่ที่สะท้อนให้เห็นถึงสำนึกและการรับรู้ความเป็นชาติพันธุ์ที่มีร่วมกัน

ภาพ : เครื่องแต่งกายลาหู่ถือเป็นสิ่งหนึ่งที่แสดงให้เห็นอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของชาวลาหู่บ้านลูกข้าวหลาม
อย่างเด่นชัด โดยเฉพาะช่วงเทศกาลสำคัญของหมู่บ้าน เช่น เทศกาล “เขาะจำเว” หรือเทศกาลปีใหม่
คนในหมู่บ้านจะแต่งกายด้วยชุดประจำชาติพันธุ์อย่าง “เต็มยศ” ซึ่งหลายคนจะทำการตัดเย็บ
และประดับเครื่องแต่งกายสำหรับเทศกาลปีใหม่นานนับเดือน

สำนึกและการรับรู้ถึงการเป็นกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกันไม่ได้เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นหรือดำรงอยู่โดย
ปราศจากเงื่อนไข หากแต่มีบทบาทในการจัดความสัมพันธ์ของคนในหมู่บ้านผ่านความสัมพันธ์
เชิงเครือญาติและการรับรู้ความเป็นมาของกลุ่มชาติพันธุ์ซึ่งยังคงเป็นต้นทุนการดำเนินชีวิตใน
สังคมปัจจุบันในหลายมิติ ตั้งแต่การเป็นพื้นฐานของการแลกเปลี่ยนแรงงานในกิจกรรม
การผลิตหรือกิจกรรมทางสังคมวัฒนธรรม การช่วยเหลือเกื้อกูลกันในยามทุกข์ยาก
ขณะเดียวกันระบบคิดชาติพันธุ์ยังเป็นเงื่อนไขของการจัดความสัมพันธ์ภายในหมู่บ้านภายใต้
แบบแผนและธรรมเนียมปฏิบัติที่ได้รับการถ่ายทอดสืบต่อมา

ภาพ : พิธีขอมาแบบชาติพันธุ์ลาหู่ พิธีกรรมสำคัญในช่วงเทศกาลปีใหม่ที่ยังคงเป็นวิถีปฏิบัติของชาวบ้านลูกข้าวหลามในปัจจุบัน

ไม่เพียงเท่านั้น ปัจจุบันความเป็นชาติพันธุ์ยังได้รับการนำมาใช้เป็นต้นทุนในการยกระดับสังคมหมู่บ้านในมิติอื่น ดังที่เห็นได้จากการปรับเปลี่ยนทรัพยากรทางสังคมและวัฒนธรรมมาใช้เป็น “ต้นทุน” ทางเศรษฐกิจ ตั้งแต่การพัฒนาผลิตภัณฑ์ทางวัฒนธรรม เช่น เครื่องจักสาน เครื่องแต่งกายชาติพันธุ์ ฯลฯ หรือการริเริ่มดำเนินการจัดการท่องเที่ยวบนพื้นฐานองค์ความรู้วิถีชีวิตวัฒนธรรมท้องถิ่น เพื่อเป็นช่องทางการสร้างรายได้และยกระดับสถานะเศรษฐกิจสังคมของหมู่บ้าน

ภาพ : การเต้นจ่าคีในช่วงเทศกาลปีใหม่วานบ้านลูกข้าวหลาม โดยนอกจากการเต้นจ่าคีเพื่อบอกกล่าวจิตวิญญาณศักดิ์สิทธิ์ให้ช่วยปกป้องรักษาคนในหมู่บ้านในช่วงเข้าสู่ปีใหม่อีกแล้ว ช่วงเวลานี้ยังเป็นโอกาสที่คนในหมู่บ้านจะได้พบปะญาติ พี่ น้อง เพื่อนฝูงจากต่างหมู่บ้านที่จะเดินทางมายังหมู่บ้านเพื่อเต้นจ่าคีร่วมกัน

ภาพ: ปัจจุบันชาวบ้านลูกข้าวหลามส่วนหนึ่งได้ปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตวัฒนธรรมเป็นต้นทุนในการสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ชุมชน ตั้งแต่ งานหัตถกรรม หรือกิจกรรมท่องเที่ยว ฯลฯ เพื่อเป็นทางเลือกของช่องทางการสร้างรายได้และยกระดับสถานะทางเศรษฐกิจของคนในหมู่บ้าน ควบคู่กับการพัฒนาสังคมวัฒนธรรม

แม้ว่าสังคมหมู่บ้านลูกข้าวหลามจะเปลี่ยนแปลงไปภายใต้บริบทสังคมในแต่ละยุคสมัยที่ส่งผลให้วิถีการดำเนินชีวิตของคนในหมู่บ้านต้องปรับเปลี่ยนไปในหลายมิติ แต่ไม่ว่าจะปฏิเสธได้ว่า “ความเป็นชาติพันธุ์” มีบทบาทในวิถีชีวิตของคนในหมู่บ้านอย่างแนบแน่น ขณะเดียวกันความเป็นชาติพันธุ์ยังได้รับการนำมาใช้เป็นต้นทุนของการพัฒนาและสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ เพื่อเป็นแนวทางในการยกระดับวิถีการดำเนินชีวิตที่เหมาะสมบนพื้นฐานความต้องการของหมู่บ้านเอง

ความเป็นชาติพันธุ์จึงยังคงเป็นปัจจัยสำคัญของการดำรงอยู่ของสังคมหมู่บ้านซึ่งคนในหมู่บ้านเองยังคงธำรงความเป็นชาติพันธุ์ในฐานะเป็นเครื่องมือในการสร้างความเป็นปึกแผ่นของสังคมหมู่บ้าน รวมถึงเป็นกลไกเพื่อขับเคลื่อนหมู่บ้านไปสู่อนาคตที่หมู่บ้านคาดหวัง

ผู้เขียน

อนวัตร อินทนา และ สมภาพ ยี่จ่อหอ (กลุ่มดอยสเตอร์)

โครงการส่งเสริมศักยภาพเครือข่ายท้องถิ่นสู่การจัดการข้อมูลชุมชนอย่างยั่งยืน

สัมภาษณ์

จำปู๋ ลำภาโอฟาร. (2568). การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, อายุ 75 ปี, อดีตผู้นำหมู่บ้าน บ้านลูกข้าวหลาม.

ทวี โอภาสนิยม. (2568). การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, อายุ 64 ปี, บ้านลูกข้าวหลาม.

นาโต๊ะ ลำภาโอฟาร. (2568). การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, อายุ 93 ปี, บ้านลูกข้าวหลาม.

เอกสารอ้างอิง

ปนัดดา บุญยสาระนัย. (2568). *ลาหู่*. (ออนไลน์). ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).

สืบค้นเมื่อ 10 พฤศจิกายน 2568. สืบค้นจาก

<https://ethnicity.sac.or.th/database-ethnic/206/>

วสันต์ ปัญญาแก้ว และคณะ. (2563). *การศึกษาแนวทางและความเป็นไปได้ในการจัดตั้ง*

พิพิธภัณฑ์ชาติพันธุ์ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

จังหวัดแม่ฮ่องสอน. (2568). *อำเภอปางมะผ้า*. (ออนไลน์). สืบค้นเมื่อ 10 พฤศจิกายน 2568.

สืบค้นจาก <https://www.maehongson.go.th/new/pang-mapha/>

สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน). (2566). *ข้อมูลชุมชนบนพื้นที่สูง 20*

จังหวัด. (ออนไลน์). สืบค้นเมื่อ 10 พฤศจิกายน 2568. สืบค้นจาก

https://hrdi.gdcatalog.go.th/dataset/highland_data_service/resource/78e5a499-8818-45c6-b14e-3fd20bd33841

สถาบันสารสนเทศทรัพยากรน้ำ (องค์การมหาชน). (2568). *ข้อมูลสภาพภูมิประเทศ จังหวัด*

แม่ฮ่องสอน. (ออนไลน์). สืบค้นเมื่อ 10 พฤศจิกายน 2568. สืบค้นจาก

<https://rhc.thaiwater.net/uppernorth/database/mae-hong-son.html>